

4 Handräckningsprocessen

4.1 Förutsättningar för handräckning

Som handräckning betecknas ett flertal olika åtgärder av en myndighet. Uttrycket är ålderdomligt och betyder att en myndighet ska räcka en enskild eller en annan myndighet handen dvs. hjälpa eller bistå vid genomförande av en åtgärd. Den summariska processen innehåller två skilda former av handräckning.

Den ena handräckningsformen, benämnd *vanlig handräckning*, upptagen i 3 § BfL, likställs hanteringsmässigt med betalningsföreläggandeprocessen och bygger på tanken att varje bestridande av svaranden medför att målet måste överlämnas till tingsrätt för att kunna avgöras i sak.

Den andra handräckningsformen, benämns *särskild handräckning*, upptagen i 4 § BfL, får användas i vissa särskilda fall bl. a. för att återställa s.k. rubbad besittning. Målen om särskild handräckning ska avgöras av kronofogdemyndigheten även om svaranden bestrider ansökningen. Lagakraftvunna utslag i mål om vanlig handräckning vinner rättskraft, dvs. utgör hinder mot en ny prövning i t.ex. ordinär process, medan utslag i mål om särskild handräckning inte utgör något hinder mot en sådan prövning.

Det finns åtskilliga situationer då både vanlig och särskild handräckning kan komma ifråga. Då kan sökanden välja processform utifrån vad han vill uppnå och hur han bedömer sitt bevisläge. Om sökanden lätt kan påvisa en olovlig besittningsrubbning, ligger det nära till hands för honom att välja särskild handräckning, i vart fall om han befarar att svaranden bestrider och om det är tillräckligt för honom själv att få besittningen återställd. Om sökanden har svårt att i ett skriftligt förfarande visa att han har haft eller liknande till något eller att besittningen rubbats, är det kanske mer ändamålsenligt att ansöka om vanlig handräckning och, om svaranden bestrider, utföra sin talan i en domstolsprocess som erbjuder bättre möjligheter till bevisföring. En annan anledning att välja

vanlig handräckning är att sökanden vill få det bakomliggande rättsförhållandet rättskraftigt avgjort. Ytterligare ett skäl att välja vanlig handräckning framför särskild handräckning kan vara att sökanden i samma mål vill ansöka om handräckning för återfående av ett uthyrt föremål och betalningsföreläggande för obetald hyra. De vanligaste fallen då båda handräckningsformerna kan vara tillämpliga är sådana som gäller uthyrda eller utlånade saker som inte återlämnas och bortscaffande av sådant som – i vid bemärkelse – står i vägen för någon.

4.2 Yrkanden och grunder

Sökanden ska i ansökningsprocessen ange sitt yrkande och grunden för det (10 § BFL). Sökandens *yrkande* i målet ska vara klart och tydligt formulerat. Det får inte råda någon tveksamhet om vad sökanden önskar dvs. sökandens yrkande ska vara så formulerat att det kan leda till ett i utsökningsprocessen verkställbart utslag. Kravet på tydlighet i fråga om sökandens yrkande gör sig särskilt gällande i mål som rör handräckning. Vid verkställighet av ett blivande utslag i målet ska förrättningsmannen självständigt av innehållet i detta kunna utläsa varje åtgärd som svaranden ålagts att fullgöra. Om ansökan avser avhysning från lokal eller bostadslägenhet med därtill hörande biutrymmen, såsom förråd eller garageplats, är det oftast nödvändigt att sökanden anger lägenhetsnummer m.m. och i vissa fall också bifogar ritning eller skiss. Avser ansökningsprocessen utlämnande av egendom så måste den vara så noggrant beskriven i yrkandet, att det på ett otvetydigt sätt i utslaget kommer att framgå precis vilken egendom som ansökningsprocessen avser. Om yrkandet är ofullständigt i detta avseende måste det kompletteras med t.ex. antal, färg, storlek, fabrikat, foto etc. Oklarheter i utslaget till följd av oprecisa yrkanden kan leda till att förrättningsmannen tvingas fatta beslut om hinder för verkställighet. Att yrkandet är tydligt och ofullständigt är naturligtvis också en förutsättning för att svaranden ska kunna ta ställning till om han ska bestrida det eller inte.

Sökanden måste också tydligt ange *grunden* för sitt handräckningsyrkande. Med grunden avses de rättsliga förhållanden och de omständigheter, s.k. rättsfakta, som sökanden åberopar till stöd för att svaranden är skyldig att fullgöra den yrkade åtgärden. Bland uppgifter som sökanden bör ange till stöd för framställningen kan vara t.ex. ägarförhållanden, avtalsvillkor och lagbestämmelser.

4.2.1 Ogrundade eller obefogade anspråk

Om det kan antas att sökandens yrkande i ett mål om *vanlig handräckning* är ogrundat eller obefogat, ska ansökningen – liksom vid ansökan om betalningsföreläggande – behandlas som om svaranden bestritt den (23 § första stycket BfL). Denna regel gäller inte i mål om *särskild handräckning*. Om det i ett sådant mål är uppenbart att sökandens yrkande är ogrundat, ska ansökningen i stället genast avslås (23 § andra stycket BfL).

4.3 Vanlig handräckning

Syftet med den vanliga handräckningen är att ge sökanden möjlighet att enkelt, snabbt och billigt få till stånd verkställighet, när svaranden inte vidtar en åtgärd frivilligt men inte kan väntas ha något att invända i sak mot sökandens anspråk. Detta kan endast avse annat än betalning.

Vid vanlig handräckning förutsätts liksom vid betalningsföreläggande att förlikning är tillåten i saken, vilket i princip betyder att anspråken ska vara av privaträttslig karaktär.

För processformen vanlig handräckning gäller – till skillnad från processformen särskild handräckning – i princip samma processuella regler som i betalningsföreläggandeprocessen. I mål om vanlig handräckning ska kronofogdemyndigheten således inte materiellt pröva riktigheten i det framställda anspråket utan endast utreda om svaranden bestrider eller lämnar yrkandet i målet utan invändning. Om svaranden bestrider handräckningsframställningen har sökanden möjlighet att begära att målet överlämnas till tingsrätt för prövning i ordinär process.

Tillämpningsområdet för vanlig handräckning utgörs av

- dels *avhysning*, 3 § första stycket BfL
- dels *annat fullgörande*, 3 § andra stycket BfL.

4.3.1 Avhysning

Bostad

Enligt den första punkten i 3 § BfL kan en ansökan om vanlig handräckning avse avhysning av tidigare ägare eller nyttjanderättshavare som inte fullgör förpliktelse att flytta från fast

egendom, bostadslägenhet eller annat utrymme i byggnad när besittningsrätten upphört.⁶⁹

Möjligheten till vanlig handräkning enligt första punkten avser således fall då svaranden har haft en giltig rättsgrund för sin besittning. Rättsgrunden kan ha varit antingen äganderätt eller nyttjanderätt. De i praktiken vanligaste nyttjanderätterna är hyra och bostadsrätt. Bland andra nyttjanderätter kan nämnas tomträtt och arrende samt upplåtelser utan motprestation av jord, hus eller del av hus. Dessa avhysningsfall får, såsom uttryckligen framgår av 4 § andra stycket BfL, inte handläggas enligt reglerna för särskild handräkning.

Godtagbar grund för ett yrkande om avhysning är att besittningsrätten har upphört och att tidigare ägare eller nyttjanderättsinnehavare inte flyttar från fastigheten. Anledningen till att besittningsrätten upphört, t.ex. att en hyresgäst själv har sagt upp hyresavtalet per en viss dag men ändå trots anmaning underlåter att flytta, måste anges för att grunden för yrkandet ska kunna anses fullständigt angiven. Det är inte avsett att kronofogdemyndigheten i ett mål om vanlig handräkning i den summariska processen ska göra någon materiell prövning av det framställda yrkandet. Endast i den mån sökandens yrkanden lämnas obestridda av svaranden föreligger förutsättningar för utslag i målet.

Är det fråga om förverkande av nyttjanderätt ska sökanden dock närmare utveckla grunden för sitt yrkande (14 § BfL).

⁶⁹ Om en hyresgäst överger sin lägenhet har hyresvärden enligt 12 kap. 27 § första stycket jordabalken rätt att genast ta tillbaka den utan ett avhysningsförfarande. Regeln gäller även lokaler. För att lägenheten ska anses övergiven måste det av omständigheterna i det enskilda fallet framgå att hyresgästen eller någon som han inrymt i lägenheten inte längre använder den och inte heller avser att återuppta nyttjandet. Fortsätter hyresgästen att betala hyran för lägenheten trots att han inte uppehåller sig i den kan lägenheten inte anses övergiven. Förutsättningen för att lägenheten ska få återtas måste självfallet vara att inte någon omständighet tyder på att lägenheten alltså bebos. Hyresvärden får på eget ansvar bedöma om lägenheten ska anses övergiven. I och med övergivandet och hyresvärdens återtagande av lägenheten upphör hyresförhållandet omedelbart. Någon uppsägning av hyresavtalet ska alltså inte ske. Se vidare prop. 1973:23 s. 139.

Kronofogdemyndigheten ska också bevaka att sökanden följt de formkrav som gäller för uppsägning och att svaranden har getts de möjligheter som en nyttjanderättshavare har enligt lag för att återvinna hyresrätten.⁷⁰ Olika regler gäller om avhysning begärs från bostadslägenhet eller lokal.

Om ansökan avser *avhysning på grund av obetalda hyror från bostad* som innehas med hyresrätt måste det i ansökan dels framgå att hyresrätten är förverkad, dels vilka hyror som är obetalda. Hyresgästen har möjlighet att återvinna hyresrätten genom att betala förfallen hyra (eller att nedsätta den hos länsstyrelsen). En särskild underrättelse om denna rätt att återfå hyresrätten ska delges hyresgästen. Det är särskilt viktigt att hyresgästen delges underrättelsen på ett korrekt sätt, eftersom hyresgästen annars kan gå miste om möjligheten till det kvarboendeskydd som lagstiftaren tillerkänner honom.⁷¹ Meddelande om uppsägningen och anledningen till denna ska också lämnas till socialnämnden.⁷² Beslut om avhysning (utslag) får inte meddelas förrän tidsfristen för rätt till återvinning (tre veckor från delgivning av underrättelsen och meddelandet till socialnämnden) gått ut samt ytterligare två vardagar gått. Betalas hyran inom samma tid eller om socialnämnden skriftligen inom denna tid meddelat hyresvärden att nämnden åtar sig betalningsansvaret för den aktuella hyresskulden får svaranden inte skiljas från hyresrätten.⁷³ För att få tillbaka hyresrätten behöver hyresgästen bara betala månadshyra som enligt ansökningsen inte är erlagd. Han behöver således inte betala ränta och kostnader som har uppkommit. Hyresvärden har givetvis rätt även till dessa belopp, men betalningen av dem utgör inte någon förutsättning för svarandens rätt att återvinna sin hyresrätt.⁷⁴

⁷⁰ Jfr 8 kap. 23–25 §§ och 12 kap. 42–44 §§ jordabalken samt 7 kap. 18–23 §§ bostadsrättslagen, prop. 1989/90:85 s. 100.

⁷¹ Jfr avsnitt 7 Delgivning av föreläggandet.

⁷² Förordning (1978:314) om underrättelse och meddelande enligt 12 kap. 44 § jordabalken.

⁷³ 12 kap. 44 § jordabalken.

⁷⁴ Synnergren, Stieg, Henriksson, Christer, *Handbok i hyreslagsfrågor, Bostäder*, sjätte upplagan, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag (SABO), 1995, s. 72.

Om sökanden har bifogat en kopia av underrättelsen om rätt till återvinning tillsammans med bevis utvisande att svaranden delgivits underrättelse enligt delgivningslagens regler, kan förklarings- och omrättelse- om rätten till återvinning på grund härav löpt ut – i föreläggandet till svaranden sättas till 10 dagar. Om en sådan underrättelse inte bifogats, åligger det kronofogdemyndigheten att ombesörja att svaranden delges underrättelsen. Detta sker genom att underrättelsetexten tas in i föreläggandet. Förklarings- och omrättelse- tiden anges då till tre veckor. Det åligger kronofogdemyndigheten att på lämpligt sätt genast underrätta sökanden om innehållet i 12 kap. 44 § första stycket jordabalken och om åtgärden att underrätta hyresgästen.⁷⁵

Om ansökan avser avhysning på grund av *störningar i boendet* måste det av grunden för yrkandet tydligt framgå på vilket sätt hyresgästen varit störande. Hyresrätten är inte förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse.⁷⁶ Om det förekommer störningar i boendet ska hyresvärden ge hyresgästen tillsägelse att utan dröjsmål se till att störningarna upphör samt underrätta socialnämnden i den kommun där lägenheten är belägen.⁷⁷ Uppsägning av bostadshyresavtal får inte ske förrän hyresgästen fått tillsägelse och underrättelse till socialnämnden skett, såvida det inte är fråga om *särskilt allvarliga störningar*.⁷⁸

Vid särskilt allvarliga störningar kan hyresgästen skiljas från lägenheten med omedelbar verkan. Det är framförallt två situationer som avses. Den ena är när en hyresgäst gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet som har samband med boendet, t.ex. mordbrand eller hot om våld mot någon som bor i fastigheten. Den andra är förekomsten av störningar som kan

⁷⁵ 2 § andra punkten förordningen (1978:314) om underrättelse och meddelande enligt 12 kap. 44 § jordabalken. I ett mål om avhysning pga. utebliven hyresbetalning hade såväl hyresvärden som kronofogdemyndigheten underrättat hyresgästen om möjligheten att återvinna hyresrätten. Fråga uppkom om vilken tidsfrist som då gällt för återvinningen, RH 2001:22.

⁷⁶ 12 kap. 42 § tredje stycket.

⁷⁷ 12 kap. 42 § första stycket 6 jordabalken.

⁷⁸ 12 kap. 42 § andra och tredje styckena jordabalken.

betecknas som outhärdliga för de närboende t.ex. kvalificerat drogmissbruk eller psykisk sjukdom.⁷⁹

Lokal

Om ansökningen avser avhysning från lokal som innehas med hyresrätt ska det i ansökan på motsvarande sätt framgå att hyresrätten är förverkad samt vilka hyror som är obetalda. Även lokalhyresgästen ska meddelas om möjligheten att återvinna hyresrätten fastän hyran inte har betalats tid.⁸⁰ Samma förfarande som vid hyra av bostad tillämpas. Tidsfristen för rätten till återvinning är två veckor. Något meddelande till socialnämnden krävs inte.

Bostadsrätt

De frister som gäller vid *försenad betalning av årsavgiften* till bostadsrättsföreningen överensstämmer med de frister som gäller i fråga om hyresrätter (se ovan). Vid *upprepade betalningsförseningar* kan en bostadsrättshavare dock förlora sin rätt till återvinning av bostadsrätten. Tvister om förverkande på grund av upprepade betalningsförseningar prövas av allmän domstol. Om en uppsägning beror på upprepade betalningsförseningar har bostadsrättsinnehavaren rätt att bo kvar i lägenheten till det månadsskifte som inträffar närmast efter tre månader från uppsägningen, om inte rätten ålägger bostadsrättsinnehavaren att flytta tidigare.⁸¹ Eftersom bostadsrättsinnehavaren har besittningsrätt till lägenheten intill dess den tiden löpt ut, kan han inte åläggas att avflytta dessförinnan (3 § 1 BFL).

Även för bostadsrättsinnehavare finns vissa skyddsregler. En bostadsrättsförening är således skyldig att underrätta socialnämnden innan en bostadsrättshavare som har en bostadslägenhet sägs upp på grund av störningar i boendet eller betalningsförsening.

⁷⁹ Det är hyresvärden som får bedöma om störningarna i boendet är att anse som särskilt allvarliga. En felaktig bedömning kan medföra att det tar onödigt lång tid innan störningarna upphör. I tveksamma fall bör en hyresvärd ge hyresgästen en tillsägelse att se till att störningarna omedelbart upphör i stället för att direkt säga upp hyresgästen. Se vidare prop. 1992/93:115 s. 19 ff. och s. 41 ff.

⁸⁰ Förordning (1978:314) om underrättelse och meddelande enligt 12 kap.44 § jordabalken, Formulär 2.

⁸¹ 24 § andra stycket bostadsrättslagen (1987:667).

I ansökan måste det tydligt framgå, t.ex. genom angivande av lägenhetsnummer eller skiss, från vilken lägenhet eller lokal svaranden ska avhysas. Om avhysning samtidigt yrkas från de biutrymmen såsom t.ex. förråd och parkeringsplats som hör till lägenheten eller lokalen, är det viktigt att motsvarande uppgifter lämnas i ansökningen även beträffande sådana utrymmen. Dessa uppgifter är av avgörande betydelse bland annat vid verkställighet av ett blivande utslag i målet. Sökanden bör också, för förrättningsmannens planering av blivande verkställighet, ange lägenhetens storlek, antal rum eller antal kvadratmeter.

Om inte sökanden har åberopat omständigheter som innebär att kraven för avhysning är uppfyllda, ska myndigheten ta upp frågan om avvisning av ansökningen enligt reglerna i 20 § BfL. Sökanden ska då först föreläggas att komplettera ansökningen.

I de fall en ansökan avser avhysning av arbetstagare från bostad, som innehas på grund av anställning, finns särskilda regler i lagen (1936:320) om skydd mot vräkning vid arbetskonflikter. Lagen innehåller särskilda skyddsregler för nyttjanderätts-havaren.

4.3.2 Annat fullgörande

Den andra punkten i 3 § BfL anger tillämpningsområdet för institutet vanlig handräkning i andra fall än sådana som gäller avhysning. Här avses sådana situationer då svaranden påstås ha skyldighet att fullgöra något annat än betalning. Anspråken ska avse förhållanden av dispositiv natur. Genom denna begränsning utesluts bland annat yrkanden med offentligrättslig grund, såsom förverkande enligt brottsbalkens regler. En generell förutsättning är att tidpunkten för fullgörelse har inträtt. Vanlig handräkning handläggs, med de undantag som angivits ovan, på samma sätt som betalningsföreläggande. Det är viktigt sökanden formulerar sitt yrkande på ett så klart och tydligt sätt att det kan leda till ett verkställbart utslag. Det kan ofta vara svårare att ange en önskad åtgärd än ett kapitalbelopp. Om ansökan avser återtagande av viss egendom måste egendomen vara så tydligt beskriven och specificerad att en förrättningsman vid en eventuell verkställighet självständigt kan identifiera den. Den summariska processen är inte uppbyggd för fall där det råder tvist om det bakomliggande rättsförhållandet. Det uppställs dock inte något hinder mot att en process för lösning av tvisten inleds med en ansökan om vanlig

handräckning. Efter svarandens bestridande kan sökanden begära att målet överlämnas till tingsrätt för att där få rättsförhållandet prövat. Om sökanden vet om att hans anspråk är tvistigt, är det dock mera ändamålsenligt att han direkt ansöker om stämning vid tingsrätt.

Reglerna om vanlig handräckning är också tillämpliga i fall när ansökningen omfattar ett krav att svaranden ska åläggas skyldighet att underlåta viss handling eller verksamhet eller fåla viss verksamhet som annan bedriver. Sådana skyldigheter innefattas i begreppet fullgörelse.⁸²

Som exempel på olika former av talan inom tillämpningsområdet för ”annat fullgörande” kan anges *utgivande* av lös egendom, *leveransskyldighet*, *annan prestation* såsom borttagande av byggnader och lösa saker, fullgörande av arbetsavtal, *talan om förbud* av olika slag och om beredande av *tillträde* till markområde eller utrymme. Som angivits ovan är detta situationer där sökanden, utifrån bland annat sitt bevisläge, också kan ansöka om särskild handräckning.

Utgivande

Talan om utgivande av viss lös egendom avser ofta egendom som svaranden innehar på grund av avtal med sökanden.⁸³ Svaranden kan ha hyrt eller lånat den eller mottagit den för reparation eller förvaring och vägrar återlämna den efter avtalstidens utgång. Hyresfallen avsåg tidigare huvudsakligen presenningar och skrivmaskiner men gäller idag vanligen leasingbilar, hyr-TV, TV-dekodrar, datoranläggningar, industrimaskiner eller motorverktyg.

Ofta förekommande mål i denna kategori gäller utgivande av egendom ur ett upplöst hem – f.d. giftas eller samboendes hem. Det förekommer också att köpare för talan om att få ut köpt gods och säljare om att återfå sålt gods. Handräckning är också tänkbar vid s.k. lösöreköp om betingelserna för att egendomen ska sälja hos säljaren förfallit.⁸⁴ Som ytterligare exempel kan nämnas arbetsgivare som för talan för att återfå tjänstebil, datorutrustning, kreditkort, verktyg eller nycklar från anställd vars anställning upphört.

⁸² Prop. 1989/90:85 s. 100.

⁸³ NJA 1907 s. 467, 1929 s. 491, 1930 s. 671 och 1935 s. 89.

⁸⁴ Jfr RH 115:81.

En annan grupp avser olika slag av handlingar eller lösöre som någon ursprungligen fått hand om på grund av uppdrag. En uppdragsgivare kan föra talan mot revisor eller bokförare för att få ut bokföringshandlingar. En förening eller ett bolag kan föra talan mot kassör för att få ut räkenskapshandlingar eller mot tidigare styrelseledamot för att få ut protokoll och andra handlingar.⁸⁵ En förmyndare kan påkalla handräkning för att få ut egendom från dödsbo eller en ny boutredningsman kan begära handräkning för att få ut egendom från en tidigare boutredningsman. Observera att en konkursförvaltare direkt – dvs. utan att föra talan i den summariska processen – kan begära handräkning av kronofogdemyndigheten för att kunna omhänderta eller på annat sätt få tillgång till gäldenärens bo med de böcker och andra handlingar som rör boet.⁸⁶

**Leverans-
skyldighet**

Talan om tillhandahållande av viss mängd vara, inte individuellt gods, torde vara sällsynt. Endast enstaka exempel finns i praxis.

Annan prestation

Talan kan avse annan positiv prestation än att utge lös egendom. I praktiken ofta förekommande är talan om återställande av lös egendom som bortförts från sin plats i strid med avtalsinnehåll. Åtskilliga hithörande fall har fastighetsrättslig anknytning och bottnar ofta i grannelagsförhållanden. Som exempel kan nämnas talan om borttagande eller flyttning av staket eller stängsel på egen eller annans mark samt mur eller brygga som går in på grannens mark.⁸⁷ Talan kan också föras om borttagande av grus, sten och dylikt som olovligt lagts upp på annans mark, eller om avlägsnande av kiosk, skyltar eller andra anordningar, som svaranden aldrig haft eller inte längre har rätt att ha kvar på sökandens markområde.⁸⁸ De åtgärder som nu nämnts kan påkallas föra inom ramen för processformen vanlig handräkning. I praktiken väljer dock en sökande i dessa fall, som antytts ovan, oftast processformen särskild handräkning. Som exempel på situationer hänförliga till kategorin annan prestation med anknytning till fast egendom kan nämnas handräkning för borttagande av vattenledning som avleder vatten från sökandens fastighet, för

⁸⁵ Jfr NJA 1967 C 814.

⁸⁶ Jfr 7 kap. 14 § konkurslagen.

⁸⁷ Jfr NJA 1940 s. 52.

⁸⁸ Jfr NJA 1956 C 148, 1955 C 315, 1957 C 617 och 1980 s. 180.

igenfyllande av dike, för återställande av stängda avlopp eller vattenledningar på fastighet och handräckning för återställande av ursprungsförhållandena efter grävningsarbete.⁸⁹

Förbudstalan

Med förbudstalan avses en talan som går ut på att svaranden ska åläggas att underlåta att företa viss verksamhet. Förbud har t.ex. meddelats mot sprängning i vattenområde, vilken ansågs utgöra obehörigt intrång i sökandens fiskevatten.⁹⁰ Likaså har förbud meddelats att flytta elektrisk ledning, då befogenhet saknades därtill.⁹¹ Förbudstalan torde bli aktuell främst för att förhindra påbörjat intrång av olika slag på annans fastighet.⁹² Vid immissioner, dvs. störandeinverkan på grannfastighet genom rök, lukt, buller eller dylikt är det vanligt att i första hand påkalla ingripande från kommunens miljöskyddsnämnd eller motsvarande.

Beredande av tillträde

Typfallen av beredande av tillträde avser tillträde till markområde eller utrymme, från vilket svaranden utestänger annan. Ansökningar som ofta förekommer är elleverantörs talan om tillträde till hus eller lägenhet för mätaravläsning eller avstängning av elström eller gas.⁹³ Vidare kan en sökande få handräckning mot en fastighetsägare för att utföra arbete eller annan verksamhet som sökanden har rätt att bedriva på fastigheten, såsom att anlägga väg eller dra fram vatten och el. Handräckningstalan kan också gälla fastighet, lägenhet eller lokal till vilken sökanden fått nyttjanderätt t.ex. när hyresvärd utestängt hyresgäst från den förhyrda lägenheten.⁹⁴ I praxis har ofta förekommit handräckning för att öppna avstängd väg, särskilt sådan som begagnats sedan lång tid tillbaka.⁹⁵ I flera av dessa situationer är dock särskild handräckning nu den lämpligaste processformen.

⁸⁹ Jfr NJA 1948 s. 99, 1957 C 683.

⁹⁰ Jfr NJA 1916 s. 530.

⁹¹ Jfr NJA 1922 s. 379.

⁹² Jfr 1909 s. 393.

⁹³ Jfr 1961 C 447.

⁹⁴ Jfr NJA 1961 C 477.

⁹⁵ Jfr NJA 1940 s.52, 1941 B 374 och 763, 1959 C 763, 1962 s. 531, 1965 C 575, 1970 C 77, C 749 och C 964 samt 1979 s. 769.

Begäran om tilltråde för att avbryta överföring av el till konsument

En elleverantör äger enligt regler i ellagen (1997:857) rätt att avbryta överföringen av el till en elabonment om denne gör sig skyldig till avtalsbrott.⁹⁶ För att leverantören ska kunna stänga av överföringen krävs ofta att han får tillträde till utrymme som abonnenten disponerar. Om abonnenten vägrar lämna tillträde kan leverantören begära handräckning för att få tillträde till utrymmet för avstängningen.

Om abonnenten är en konsument,⁹⁷ dvs. en fysisk person till vilken el överförs eller levereras huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet, gäller särskilda bestämmelser. I dessa anges de formella förutsättningar som ska vara uppfyllda för att handräckning ska kunna medges. Överföringen får avbrytas på grund av konsumentens försummelse endast om försummelsen är att betrakta som ett väsentligt avtalsbrott. Innan överföringen avbryts ska konsumenten uppmanas att inom viss tid vidta rättelse. Avser försummelsen bristande betalning ska han, sedan tidsfristen för att vidta rättelse löpt ut, delges en underrättelse där det framgår att överföringen kan komma att avbrytas om inte betalning sker inom tre veckor. Socialnämnden ska samtidigt underrättas om förhållandena.⁹⁸ Om konsumenten vidtar rättelse eller, i fall av betalningsförsummelse, socialnämnden åtar sig betalningsansvar för skulden, får överföringen inte avbrytas. En tvistig fordran får inte ligga till grund för fränkoppling.⁹⁹

Det ankommer på kronofogdemyndigheten att – oavsett om ansökningen avser vanlig handräckning eller särskild handräckning – utreda om de formella förutsättningarna för avstängning är uppfyllda. Kronofogdemyndigheten bör – även i verkställighetsskedet – beakta, att överföringen inte får

⁹⁶ I fråga om avstängning av fjärrvärme eller naturgastillförsel, se 31 § lagen (1981:1354) om allmänna värmesystem.

⁹⁷ 11 kapitlet 1 § ellagen.

⁹⁸ Se 11 kap. 4 § första stycket ellagen. En underrättelse till konsument och ett meddelande till socialnämnd enligt 11 kap. 4 § första stycket ellagen ska avfattas i enlighet med formulär, se 15 b § elförordningen.

⁹⁹ Se 11 kap. 4 § andra stycket ellagen.

avbrytas om ett avbrott kan befaras medföra obetydlig personskada eller omfattande sakskada.¹⁰⁰

Elleverantören har rätt till skälig ersättning av konsumenten för kostnader som föranleds av avtalsbrottet. Vad som avses är t.ex. kostnader för uppmaningar och underrättelser till konsumenten och meddelanden till socialnämnden samt delgivningsförfarandet enligt ellagen. Om ansökningen om tillträde för avstängning avser vanlig handräckning, kan elleverantören i ansökningen samtidigt yrka ersättning för dessa kostnader.¹⁰¹

Begäran om handräckning för att få tillbaka egendom som lämnats ut till köpare i samband med upprättande av avtal enligt konsumentkreditlagen eller lagen om avbetalningsköp mellan näringsidkare

En begäran om handräckning som grundar sig på ett kreditköp av vara ger anledning till särskilda överväganden. Enligt bestämmelser i konsumentkreditlagen (1992:830) och lagen om avbetalningsköp mellan näringsidkare (1978:599) finns möjlighet för en säljare att, utan särskild exekutionstitel, direkt i utsökningsprocessen begära handräckning för att återfå såld egendom när köparen inte fullgjort sina avtalsförpliktelser. För att sådan direktverkställighet ska kunna ske krävs att de särskilda förutsättningar om avtalets form och innehåll m.m., som anges i de båda lagarna, är uppfyllda. I den rättsliga litteraturen har hävdats att kreditgivaren kan välja att begära handräckning enligt konsumentkreditlagen eller enligt lagen om betalningsföreläggande och handräckning.¹⁰² I ett tingsrättsavgörande har emellertid ansetts – sedan kronofogdemyndigheten avvisat en ansökan om vanlig handräckning med motiveringen att denna processform inte var tillämplig för återtagning av vara som sålts genom kreditköp – att möjligheten att återfå egendom genom ett förenklat förfarande är exklusivt reglerad i konsumentkreditlagen.¹⁰³

Ibland händer det att en säljare begär vanlig handräckning under återopande av en faktura, vari upptagits en formulering, ofta ditsatt med en stämpel, som anger att egendomen är säljarens intill dess full betalning har erlagts. Fakturan anger vanligtvis en förfallodag som infaller trettio dagar efter leverans- eller fakturadag. Innan kronofogdemyndigheten tar

¹⁰⁰ 11 kap. 3 § tredje stycket ellagen.

¹⁰¹ Prop. 1996/97:136 s. 188 f., 11 kap. 5 § ellagen.

¹⁰² Anders Eriksson och Göran Lambertz, *Konsumentkrediter*, Publica, s. 20 och 294.

¹⁰³ Göteborgs tingsrätt, 1996-06-05, Ärende nr Ä 805-96.

Begäran om handräckning för att få tillbaka egendom som lämnats ut i samband med upprättande av leasingavtal rörande lös egendom

upp en sådan ansökan måste myndigheten – med beaktande bland annat av frågan om köpet är ett kreditköp eller ett kontantköp – överväga om handräckning inom ramen för den summariska processen överhuvudtaget är möjlig.

En begäran om handräckning kan avse utlämnande av egendom som omfattas av ett s.k. leasingavtal som sökanden åberopar till stöd för sitt yrkande. Leasing kan översättas med hyra av lös egendom, men i kommersiella sammanhang har leasing även utvecklats till att avse en särskild finansieringsform. Ibland avser uttrycket köp på avbetalning. Ett såsom leasing betecknat avtal kan till sitt innehåll bedömas vara ett förtäckt avbetalningsköp. Om leasingavtalet är att anse som ett vanligt hyresavtal ska ansökan behandlas på vanligt sätt, dvs. lease-givaren betraktas då som ägare till leasingobjektet och hans ansökan behandlas på samma sätt som då någon begär att få ut uthyrd eller utlånad egendom. Bedöms däremot leasingavtalet vara ett förtäckt avbetalningsköp ska handräckningsansökningen prövas utifrån reglerna för sådana köp, se stycket här ovan.¹⁰⁴

4.4 Särskild handräckning

Till skillnad från vad som gäller vid vanlig handräckning måste sökanden i mål om särskild handräckning styrka de omständigheter som han åberopar till stöd för sin ansökan. Hans framställning av omständigheterna ska dock läggas till grund för prövningen, i den mån framställningen har lämnats utan invändning av svaranden och det inte är uppenbart att den är oriktig (39 § BfL). Beträffande innebörden av detta se nedan under 7.3. Om det i ett mål om särskild handräckning är uppenbart att sökandens yrkande är ogrundat, ska ansökningen genast avslås (24 § BfL).

4.4.1 4 § 1 BfL

Särskild handräckning enligt 4 § 1 punkten används i tre olika fall. Det gemensamma för dessa fall är att enskilds rätt till egendom blivit kränkt.¹⁰⁵

Det första fallet är när någon egenmäktigt har rubbat sökandens besittning. Det är viktigt att notera att kronofogdemyndigheten i

¹⁰⁴ Se vidare bl.a. den s.k. leasingutredningens förslag till leasinglag, SOU 1994:12. Förslaget har inte lett till någon lagstiftning.

¹⁰⁵ Prop. 1989/90:85 s. 101–102. Se även justitierådet Håstads tillägg i Högsta domstolens avgörande NJA 1999 s. 474.

dessa fall inte prövar de bakomliggande rättsförhållandena (65 § BfL).

Hit räknas de fall där någon olovligen har satt sig i besittning av exempelvis en fastighet eller en bostadslägenhet. Besittningsrubbningsrätt är som regel straffbara och ingripande kan ofta ske i straffprocessuell ordning.

Observera här att särskild handräckning inte får avse avhysning i fall som avses i 3 § 1, dvs. åläggande för en tidigare ägare eller nyttjanderättshavare att flytta från fast egendom, bostadslägenhet eller annat utrymme i byggnad när besittningsrätten har upphört.

Det andra fallet är när någon vidtagit annan olovlig åtgärd beträffande fast eller lös egendom. Detta uttryck syftar på bl.a. sådana fall som att en markägare har stängt av en väg som sedan lång tid tillbaka begagnats av annan eller att någon olovligen har placerat någonting på annans mark. Även annan egenmäktig rubbning av förhållande som inte bokstavligen kan betecknas som besittning avses.¹⁰⁶

Det tredje fallet gäller när sökandens rätt till viss egendom på annat sätt olovligen hindras, t.ex. genom att någon vägrar att utlämna egendom som han fått i sin besittning på grund av avtal eller tjänst. Ett praktiskt fall är att den som har hyrt viss lös egendom, t.ex. en TV eller en bil, inte lämnar tillbaka den när hyrestiden är slut. Se beträffande fullgörande avsnittet 4.1.2 annat fullgörande under vanlig handräckning. Under bestämmelsen faller vidare den situationen att tillträde vägras till fast egendom, t.ex. för utförande av arbete på fastigheten, för utövande av rätt till servitut eller för besiktning eller liknande, om ägaren eller annan innehavare enligt lag eller avtal är skyldig att tåla detta. Bestämmelsen är tillämplig både ifråga om positiv handling och underlåtenhet.

I de ovanstående fallen kan även förbudstalan förekomma, dvs. svaranden åläggs att upphöra med viss verksamhet.

4.4.2 4 § 2 BfL

Särskild handräckning enligt lag

Enligt punkten 2 får särskild handräckning avse åläggande för svaranden att vidta eller tåla en åtgärd när särskild handräckning får ske enligt lag. Här är fråga om tydligt avgränsade fall då någon brutit mot en föreskrift eller överträtt ett förbud

¹⁰⁶ Se prop. 1989/90:85 s. 102.

som har meddelats till skydd för allmänt eller enskilt intresse. Handräckning kan i dessa fall också användas när någon inte frivilligt fullgör en lagstadgad skyldighet. Ibland kan handräckningen meddelas på begäran av den myndighet som har tillsyn över tillämpningen av lagen i fråga eller av allmän åklagare. I andra fall kan enskild begära sådan handräckning.

I en rad lagar finns det en föreskrift att kronofogdemyndigheten kan meddela särskild handräckning. För närvarande finns sådana bestämmelser i

12 kap. 26 § jordabalken,
7 kap. 13 § bostadsrättslagen (1991:614),
11 kap. 5 § begravningslagen (1990:1144),
72 § väglagen (1971:948),
26 kap. 17 § 2 st miljöbalken,
21 § lagen (1978:160) om vissa rörledningar,
38 och 39 §§ lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter,
2 kap. 22 § och 3 kap. 16 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.,
10 kap. 12–13 §§ plan- och bygglagen,
15 kap. 4 § minerallagen.

Direkt verkställighet

De ovan beskrivna fallen ska hållas isär från de fall där kronofogdemyndigheten direkt ska lämna handräckning, dvs. verkställighet ska ske direkt och föregås således inte av summarisk process. De vanligaste fallen i denna grupp är återtagande av avbetalningsgods enligt konsumentkreditlagen och lagen om avbetalningsköp mellan näringsidkare m.fl. Ett annat exempel är konkursförvaltares möjlighet att begära handräckning enligt 7 kap. 14 § konkurslagen. Vissa beslut av förvaltningsmyndighet som enligt särskild föreskrift får verkställas utgör också exekutionstitlar.

4.4.3 Ansökan om särskild handräckning

Om sökanden vill att målet ska handläggas enligt reglerna för särskild handräckning, ska detta anges i eller på annat sätt tydligt framgå av ansökningsen (15 § 1 st BfL). Av sökandens skrift måste framgå att förutsättningar finns för denna handlägningsform.

Kronofogdemyndigheten ska göra en materiell prövning av målet, dvs. om svaranden bestrider ska målet ändå avgöras av kronofogdemyndigheten. Detta innebär att det ställs betydligt högre krav på utförligheten i angivandet av grunden än i mål om betalningsföreläggande och vanlig handräckning. Det kan

finnas fall då kronofogdemyndigheten finner att det är uppenbart att sökandens yrkande är ogrundat. För dessa fall gäller att ansökan genast ska avslås enligt 24 § BfL.

Till ansökan om särskild handräckning ska sökanden foga de skriftliga bevis och andra handlingar som han åberopar (15 § 2 st BfL). Det bör framgå vad som ska bevisas med de olika handlingarna.

En berättelse som någon har lämnat skriftligen med anledning av handräckningsmålet får åberopas som bevis i målet (40 § BfL). Om talan förs mot kronofogdemyndighets utslag i målet om särskild handräckning får vittnesintyget åberopas även vid den fortsatta handläggningen i domstol. Observera dock att de vittnesintyg som är lämnade med stöd av 40 § BfL inte är lämnade under edlig förpliktelse. Straffsanktionen för lämnande av oriktiga uppgifter finns i 15 kap. 10–11 §§ brottsbalken.

Sökanden och svaranden kan beroende på utgången i målet få ersättning för kostnader. Detta tas upp i avsnitt 10.2.

4.4.4 Interimistiskt beslut

Om sökanden anser att åtgärden när det gäller särskild handräckning är brådskande kan han yrka att den beviljas omedelbart genom interimistiskt beslut (63 § BfL).

För att sökanden ska få sitt yrkande om interimistiskt beslut beviljat krävs dels att han kan förete sådan bevisning att hans rätt till särskild handräckning framstår som i stort sett obestridlig, dels att saken inte tål uppskov. Detta är särskilt viktigt eftersom svaranden inte delges eller får tillfälle att yttra sig innan beslutet. Det ska i princip inte finnas någon realistisk invändning som svaranden skulle kunna anföra. När beslutet har fattats ska det expedieras av kronofogdemyndigheten till parterna om det inte är obehövt (59 § BfL). Svaranden bör få det interimistiska beslutet samtidigt med föreläggandet att yttra sig över ansökningen.¹⁰⁷ Ett avslagsbeslut behöver inte expedieras till svaranden då det anses uppenbart obehövt.

Kronofogdemyndigheten ska ompröva ett beslut om interimistiskt förordnande så snart som möjligt. Det betyder att när svaranden har yttrat sig ska kronofogdemyndigheten pröva beslutet igen. Omprövningsbeslutet bör dokumenteras.

¹⁰⁷ Prop. 1989/90:85 s. 143.

62 *Handräckningsprocessen, Avsnitt 4*

Observera att kronofogdemyndigheten inte ska ompröva ett avslagsbeslut. Sökanden kan däremot ansöka på nytt om ett interimistiskt förordnande. Sökanden kanske får fram fler omständigheter.

Ett interimistiskt beslut får överklagas särskilt till tingsrätten inom tre veckor från dagen för beslutet (63 § BfL).